

Täysistunto

Torstai 28.9.2023 klo 15.59—18.41

3. Valtioneuvoston oikeuskanslerin kertomus vuodelta 2022

Kertomus K 10/2023 vp

Lähetekeskustelu

Ensimmäinen varapuhemies Paula Risikko: Lähetekeskustelua varten esitellään päiväjärjestyksen 3. asia. Asia lähetetään perustuslakivaliokuntaan, jolle muut erikoisvaliokunnat voivat antaa lausunnon viimeistään 13.12.2023.

Lähetekeskusteluun varataan tässä vaiheessa enintään 45 minuuttia. Jos puhujalistaa ei tässä ajassa ehditä käydä loppuun, asian käsittely keskeytetään ja sitä jatketaan muiden asiakohtien jälkeen. — Meille esittelemään tulee oikeuskansleri Pöysti. Olkaa hyvä.

Keskustelu

17.07 Valtioneuvoston oikeuskansleri Tuomas Pöysti (esittelypuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Poliittisista virkanimityksistä kannettiin viime vuonna huolta. Tunnetut ja arvostetut hallinnon kehittämisen pitkän linjan asiantuntijat Juhani Kivelä ja Petri Uusikylä arvioivat Kanava-lehdessä julkaistussa artikkelissaan valtion virkamieslakiin perustuvan ylimmän virkajohdon järjestelmän ja sen määräaikaisten nimitysten johtaneen hallinnon politisoitumiseen ja heikentäneen sen toimintakykyä. Käsittelenkin oikeuskanslerin perustuslaissa säädetyn kertomuksen puheenvuorossani sitä, miten ylimmän virkajohdon nimitysten valmistelun objektiivisuutta ja hyvän hallinnon periaatteiden sekä ammattimaisuuden toteutumista voitaisiin parantaa, ja sitä, miten laki suhtautuu poliittiseen tai poliittiseksi koettuun nimitykseen, ja tietenkin sitä, miten oikeuskansleri valvoo nimittäjän harkintavallan rajoja.

Johtamistehtävissä painotukset johtamisen ja kelpoisuusvaatimusten eri osa-alueiden kesken poikkeavat kulloinkin kyseessä olevan johtamistehtävän ja kulloisenkin johtamisen tarpeiden mukaan. Ministeriön kansliapäällikön tehtävässä korostuu kyky toimia yhteistyössä poliittisen päättäjän kanssa, kyky välittää hallituksen ohjelmat ja yhteiskunnalliset tavoitteet hallinnonalan strategioiksi ja tavoitteiksi. Kansliapäällikön, alivaltiosihteerin tai osastopäällikön tai suuren viraston päällikön tehtävässä on aina kyse vaalikautta pitkäaikaisemmasta ja muutamaa tavoitetta laaja-alaisemmasta yleisestä johtamistehtävästä. Siinä tarvitaan valmiuksia johtaa moninäkökulmaista mutta puolueetonta valmistelua ja tehokasta toimeenpanoa. Ylimmältä virkajohdolta vaaditaan näin valmiuksia turvata hallinnon ja valmistelun integriteetti, johtaa yhteistyössä eri hallinnonalojen kanssa tehtävää vaihtoehtojen ja vaikutusten arviointia, varmistaa sen objektiivisuus, mukaan lukien tämän päivän Suomessa hyvinkin tärkeät kustannustehokkuuden, tuottavuuden ja talouden näkökulmat — ja tämä sellaisella tavalla, että kulloinkin vastuullinen poliittinen johto voi

Pöytäkirjan asiakohta PTK 34/2023 vp

luottaa virkavalmistelun ja toimeenpanon laatuun, puolueettomuuteen, tehokkuuteen sekä siihen, että hyvä hallinto toteutuu.

Valmisteltaessa ylimmän virkajohdon nimityksiä olisi hyvän hallinnon näkökulmasta aina tarpeen tehdä tehtäväänalyysi täytettävänä olevassa virassa tulevista johtamisen tarpeista ja haasteista sekä määritellä aina etukäteen hakuilmoitukseen menestykselliselle johtamiselle asetettavat tarkemmat, toki kulloisenkin nimittäjän harkinnassa olevat kriteerit ja painotukset. Näin nimitysten objektiivisuutta, ammattimaisuutta, kriteerien avoimuutta ja ennakoitavuutta voidaan vahvistaa ja turhia väitteitä poliittisuudesta väistää.

Valtiovarainministeriö onkin nyt ottanut uusissa, 11. syyskuuta tänä vuonna antamissaan ohjeissa ja suosituksissa huomioon nämä kertomuspuheenvuorossani tästä aiheesta esittämäni näkökohdat. Tehtäväänalyysin ja sen kriteerien kirjaamista hakuilmoitukseen siis suositellaan, samoin kriteeristöissä on erityisesti ministeriön tehtävien osalta huomioitu lainvalmistelun johtamisen taito. Kaikissa ministeriöissä ja kaikissa johdon nimityksissä onkin nähdäkseni nyt perusteltua toteuttaa nämä suositukset isänmaamme asioiden hoidon eduksi.

Apulaisoikeuskansleri Mikko Puumalainen tarkastelee omassa puheenvuorossaan laillisuusvalvonnan seuraamuksia ja virkasyyteasioissa tehtävää laillisuusvalvonnallista punnintaa. Moderni laillisuusvalvonta puuttuu monipuolisesti virheellisiin menettelyihin ja ohjaa virheettömämpään, parempaan toimintaan. Se ei siis pyri olemaan yksinomaan rankaisevaa. Mutta rikosoikeudellisella virkavastuulla ja sitä koskevalla punninnalla on aina tärkeä paikkansa. Apulaisoikeuskanslerin ja oikeuskanslerin laillisuusvalvonnassa rikosoikeudellinen arvio ei koske vain esitutkintaan määräämistä, vaan se myös tehdään aina ennen niin sanotun huomautuksen antamista. Viime vuonna laillisuusvalvonnallisia huomautuksia annettiin 67 kappaletta.

Valtioneuvoston valvonnassa ja siihen kuuluvassa ennakollisessa säädösvalvonnassa vuosi 2022 oli kiireinen vuosi: yli 2 000 valtioneuvoston ja tasavallan presidentin esittelyn asialistan asiaa, 106 laillisuusvalvonnallista lausuntoa, ja syvempi ennakkotarkastus tehtiin 11 prosenttiin kaikista eduskunnalle annetuista hallituksen esityksistä. Esittelylistoista 19 prosenttia sisälsi virheitä, joita pyysimme korjaamaan. 96 näistä korjauspyynnöistä koski hallituksen esityksiä ja 43:ssa nimenomaan säätämisyjärjestystä ja suhdetta perustuslakiin koskevaa arviointia. Kymmenessä tapauksessa esitys poistettiin korjauspyyntöni johdosta valtioneuvoston esityslistalta. Oikeuskanslerin tosiasiallinen lykkäävä veto oli näin viime vuonna arkitodellisuutta valtioneuvostossa.

Samalla kun olemme kiinnittäneet huomiota huolelliseen ja hyvään valmisteluun ja sen vaatimaan osaamiseen, olemme kertomusvuonna antaneet myöskin kehittävästä, tulevaisuutta rakentavasta näkökulmasta havaintoja siitä, miten tulevien sukupolvien asema ja oikeudet olisi perusteltua huomioida lainsäädännön valmistelussa. Tämä onkin nyt tällä vaalikaudella ja näillä valtiopäivillä tärkeä seikka niin kotimaisten tarpeiden kuin EU-oikeuden kehityksen kautta.

Kertomusvuonna vihdoinkin uudistettiin valtioneuvoston oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen välinen tehtäväjako keskittämällä tehtäviä ylimpien laillisuusvalvojien välillä aiempaa selvemmin ja ennen kaikkea määrittelemällä kummallekin laillisuusvalvojalle toisesta poikkeava näkökulma ja profiili. Tämä uudistus näyttää olevan varsin toimiva, ja sen myötä myöskin oikeuskanslerin osalta ovat korostuneet monet EU-oikeuden soveltamiseen liittyvät kysymykset. Näissä myöskin olemme lisänneet kansainvälistä yhteistyötä siten, että tänä päivänä oikeuskansleri ja apulaisoikeuskansleri ja koko Oikeus-

Pöytäkirjan asiakohta PTK 34/2023 vp

kanslerinvirasto osallistuvat hyvin tiiviisti niin Euroopan unionin oikeusasiamiesten kuin muiden kollegavirastojen sekä laajempaan kansainväliseen yhteistyöhön, varsinkin omilla painopistealueillamme.

Muutenkin vuosi oli työteliäs. Käsittelimme yli 5 500 erilaista laillisuusvalvonta-asiaa, ja lisäksi tarkastettiin noin 4 000 rangaistustuomiota. Kanteluiden osalta otettiin käyttöön uusi seurantamenettely, jossa voidaan yksinkertaisemmat asiat ratkaista suppeassa menettelyssä, ja voidaanakin todeta työmäärästä, että kantelut ovat yksi mutta vain yksi laillisuusvalvonnan työmuoto oikeuskanslerin puolella, kun laillisuusvalvojakollegalla, eduskunnan oikeusasiamiehellä, työ on huomattavasti enemmän kanteluihin painottunutta, ei toki yksin niihin kollegallakaan. Toimenpideratkaisujen osuus kaikista laillisuusvalvontaratkaisuksista on lisääntynyt hyvin merkittävästi, ja tämä kertoo siitä, että asioiden oikeudellinen vaikutusaste ja kompleksisuus ovat lisääntyneet.

Arvoisa puhemies! Perustuslaissa säädetyssä kertomuksessa, joka tässä esitellään, painotetaan rakenteellista näkökulmaa oikeusjärjestykseen ja sen toimivuuteen ja siihen, miten perus- ja ihmisoikeudet ovat toteutuneet. Se on yksi meidän uudistetun laillisuusvalvonnan keskeisistä näkökulmista.

Näillä saatesanoilla ja tällä lyhyellä esittelyllä jätän kertomuksen eduskunnan käsiteltäväksi.

Ensimmäinen varapuhemies Paula Risikko: Kiitoksia. — Ja sitten mennään puhujalistaan. — Ensimmäisenä edustaja Koponen, Ari.

17.15 Ari Koponen ps: Arvoisa puhemies! Oikeuskansleri tekee tärkeitä valtioelinten laillisuusvalvontaa ja antaa tietoja oikeudellisista kysymyksistä ministeriöille, valtioneuvostolle ja tasavallan presidentille. Kovasti Oikeuskanslerinvirasto töitä saa tehdäkin, kun vuonna 22 ratkaistiin 2 998 asiaa.

Olisin kuitenkin halunnut nostaa yhden tapauksen, joka on lastemme tulevaisuuden terveyden kannalta äärimmäisen tärkeä: Meillä ei ole yksinkertaisesti varaa sairastuttaa lapsiamme homekouluissa. Oikeuskansleri oli omatoimisesti kansalaisten kanteluiden vuoksi ottanut koulujen terveysturvallisuuden tutkintaansa, ja kiitos tästä oikeuskanslerille. Selvitys osoittaa, ettei suuria epäkohtia ilmennyt, mikä on tietenkin hyvä asia. Kertomuksessa kuitenkin mainitaan: ”Opettajien näkemyksissä esimerkiksi ohjeiden selkeydestä on esiintynyt hajontaa.” Onneksi oikeuskansleri myös kiinnitti huomiota, että terveysturvallisuusohjeiden tulee olla selviä kaikille ja sisäilmaongelmien ilmetessä ryhdytään tarvittaviin toimenpiteisiin välittömästi.

Vaikka tässä yhteydessä käsiteltiin koululaitoksia, on hyvä huomata, että sama pätee kaikkiin julkisiin tiloihin. Oulun poliisilaitoksen osalta tästä on ikävä esimerkki, jossa toimitettiin aivan liian myöhään, mikä näkyi runsaina sairastumisina.

Arvoisa puhemies! Koska oikeuskansleri nosti kertomuksessaan rahoituksen turvaamisen koulutussektorilla tärkeäksi toimeksi turvallisten tilojen aikaansaamiseksi, niin on todettava, että tämä hallitus ei ole koulutuksesta leikkaamassa vaan perusopetukseen tehdään merkittäviä rahoituksen nostoja. Se auttaa lapsia läpi koulupolun sekä myöhemmin työelämässä.

Ensimmäinen varapuhemies Paula Risikko: Kiitoksia. — Seuraavaksi edustaja Seppänen.

Pöytäkirjan asiakohta PTK 34/2023 vp

17.17 Sara Seppänen ps: Kiitos, arvoisa rouva puhemies! Kiitos ensinnäkin tästä valtioneuvoston oikeuskanslerin kertomuksesta vuodelta 2022. Tämä selvitys on valtavan tärkeä riippumattoman laillisuusvalvonnan näkökulmasta.

Oikeuskansleri ottaa tässä kantaa koulun järjestyssääntöjen noudattamiseen, ja kysynkin tähän liittyen. Tällä hetkellä kouluissa on useita tilanteita, haastavia tilanteita, liittyen kännyköihin, energijuomiin ja muihin, jopa vaarallisempiin, esineisiin. Täällä selvityksessä apulaisoikeuskanslerin mukaan helsinkiläisen koulun vararehtori on menetellyt väärin kaataessaan oppilaiden energijuomat pois. Apulaisoikeuskanslerille antamassaan selvityksessä vararehtori on myöntänyt menettelleensä virheellisesti, ja ratkaisu on lähetetty tiedoksi vararehtorille. Me olemme nyt yhteiskunnallisesti siinä tilanteessa, jossa usein oppilas tuntee tarkasti oikeutensa, ja usein tämä oikeus on myös vastakkain koulun järjestyssääntöjen suhteen. Opettajat joutuvat vaikeisiin tilanteisiin joutuessaan ottamaan haltuun esineitä, jotka eivät kuulu kouluun. Miten, arvoisa oikeusasiamies, näihin tilanteisiin tulisi näkemyksesi mukaan ottaa tulevissa lainsäädäntöhankkeissa kantaa?

Lisäksi kysyisin siitä, arvoisa oikeuskansleri Pöysti, että totesitte täällä salissa jo tamikuussa 2023 julkaistun uutisen mukaan: ”Olen itse pitänyt tärkeänä sitä, että tästä korona-ajasta tehtäisiin kattavat arvioinnit. Joitakin arviointeja on tehty, mutta nyt kun muut murheet ovat pääallimmäisenä, niin se on ehkä sitten jäänyt vähän muiden kiireiden alle, mikä on ymmärrettävää, mutta pitäisin kokonaisarviointia tärkeänä.” — Tämä oli sitaatti siis. — Miten arvioinnit ovat edenneet, ja onko arviointia suorittamaan perustettu riippumaton ryhmä? — Kiitos.

Ensimmäinen varapuhemies Paula Risikko: Seuraavaksi edustaja Juvonen.

17.19 Arja Juvonen ps: Arvoisa rouva puhemies, hyvä oikeuskansleri! Hienoa, että olette täällä paikalla, ja oli mukava kuulla tämä valtioneuvoston oikeuskanslerin kertomuksen esittely.

Nostaisin esille tuomioistuinten toiminnasta tehdyt kantelut. Kerrotte tässä kertomuksessa, että ne ovat perinteisesti kuuluneet Oikeuskanslerinviraston suurimpiin kanteluasiaryhmiin. Viime vuonna 2022 tuomioistuimen menettelyä arvosteltiin 239 kertaa erilaisissa kanteluissa, ja näissä kanteluissa yleisesti suurin osa koskettaa tuomioistuinten menettelyä. Toteatte myös tässä kertomuksessa, että näille kanteluasioille on tyypillistä se, että kantelijat odottavat oikeuskanslerilta — jonkinlaisena ylimääräisenä muutoksenhakua — sitä, että kumoaisitte tuomioistuimen lainvoimaisen ratkaisun tai palauttaisitte kantelijan asian tuomioistuimen uudelleen käsiteltäväksi tai jollakin tavalla puuttuisitte vielä vireillä olevaan oikeudenkäyntiin. Tämä kertoo siitä, että kansalaisilla, tai kantelijoilla, on vahva luottamus siihen, että oikeuskansleri toimii. Se kertoo ehkä myös siitä, että ihmiset kokevat, että he eivät tule kuulluiksi.

Kysyisinkin teiltä, arvoisa oikeuskansleri, juurikin ihmisten esimerkiksi rikosasioihin liittyvän kysymyksen. Se liittyy muun muassa siihen, että olette antaneet ratkaisuja muun muassa riita-asian viivästymiseen kuin myös siihen, että syyteoikeus on vanhentunut. Millä tavalla näette sen, että tuomioistuimissa käsitellään ripeästi ihmisten erilaisia asioita ilman turhaa viivytystä ja niin, että ainakaan syyteoikeus ei vanhentuisi?

Toisena asiana haluan muun muassa nostaa esille tässä kertomuksessa ratkaisun ”Toimivallan ylittäminen kehityspankin pääomankorotuksessa”. Tässä on kyse siitä, että oikeuskansleri katsoi ulkoministeriön ylittäneen toimivaltansa, kun ministeriö ilmoitti Afri-

Pöytäkirjan asiakohta PTK 34/2023 vp

kan kehityspankille Suomen sitoutumisesta pankin pääomankorotukseen. Tämä päätös tästä pääomankorotukseen osallistumisesta olisi pitänyt tehdä valtioneuvoston yleisistunnossa.

Arvoisa puhemies! Tämä asia nousi esille edellisellä kaudella tekemissäni kirjallisissa kysymyksissä hyvinkin usein, sillä silloin todettiin, että kehitysyhteistyörahojen väärinkäyttöä oli tapahtunut liikaa. Kehitysapua oli valunut muun muassa korruptioon Tansaniassa, Suomen ja Sambian välistä yhteistyötä oli varjostanut Suomen tukeman sosiaaliturvaohjelman kehitysyhteistyön väärinkäytökset. Ongelmia oli myös Kirgisiassa, jossa maan oikeusapujärjestelmän kehittämiseen tarkoitettu tuki oli päätynyt verkkorikollisuuden kautta väärään osoitteeseen. Eli pidän erittäin tärkeänä, että näitä asioita valvotaan, niistä annetaan ratkaisuja, ja kiitänkin oikeuskansleria siitä, että annoitte viime vuonna tämän ratkaisun liittyen juurikin tähän toimivallan ylittämiseen kehityspankin pääomankorotuksessa.

Kysyn myös, miten nämä prosessit yleensä etenevät. Olette tässä itse kiinnittäneet tähän asianomaisten virkamiesten toimintaan huomiota, niin millaisia prosesseja nämä ovat käytännössä? Miten löydätte nämä asiat, joihin kiinnitätte tämän erityisen huomion? — Kiitoksia.

Ensimmäinen varapuhemies Paula Risikko: Kiitoksia. — Edustaja Kontula.

17.23 Anna Kontula vas: Arvoisa puhemies! Oikeuskansleri, haluan kiinnittää erityistä huomiota ympäristöperusoikeuteen, jota kertomus tarkastelee sivuilla 47–48. Ympäristöperusoikeus on jo vakiintunut monessa oikeusjärjestyksessä, ja osin tämän seurauksena oikeudellinen ulottuvuus ekologisesti kestävästä yhteiskunnan rakentamisesta on selvästi vahvistumassa.

Suomen perustuslaissa vastuu ympäristöstä kuuluu kaikille, mutta julkiselle vallalle on asetettu velvoite turvata jokaisen oikeutta terveelliseen ympäristöön ja osallisuutta elinympäristöön koskevaan päätöksentekoon. Kuten kertomuskin muistuttaa, ympäristöperusoikeus ulottuu myös tuleviin sukupolviin. On tärkeää hahmottaa, että vaikka ympäristöperusoikeus on verraten uusi tulokas oikeusjärjestyksessä, kyse ei ole kuriositeetista vaan yhteiskuntamme perusteista. Niiltä osin kuin ympäristöperusoikeus heijastaa ajatusta oikeudesta terveyteen ja hyvinvointiin, saman kaltaiseen tavoitteeseen on historiallisesti pyritty jo pitkään — esimerkiksi kaavoitukseen tai teollisuudessa käytettäviin kemikaaleihin liittyvissä säädöksissä. Ympäristöperusoikeuden tarkastelu osana globaalin ympäristökatastrofin hallintaa on ymmärrettävästi uudempi kerrostuma, mutta tilanteen nopea heikkeneminen on mitä suurimmassa määrin sitonut sen koko järjestelmän perusteisiin. Mikäli sivilisaatiomme ei onnistu mukautumaan luonnontieteellisiin reunaehtoihin, ei ihmis- ja perusoikeusjärjestelmälläkään ole tulevaisuutta. Tästä syystä meidän on asetettava ympäristö keskiöön päätöksenteossamme ja varmistettava sen täysi toteutuminen. Tämä ei ole vain oikeudellinen velvollisuutemme vaan meidän kansanedustajien osalta myös moraalinen imperatiivi.

Arvoisa puhemies! Kuten kertomuksessakin huomautetaan, ympäristöperusoikeus on leimallisesti suuntautunut tulevaisuuteen ja siten myös poliittiseen päätöksentekoon, jossa tulevaisuutta rakennetaan. Tästä syystä oikeuskansleri säädösvalvontatyönsä kautta on aivan keskeisessä roolissa. Rakennelmaan kuitenkin liittyä useita hankaluuksia. Ensinnäkin useimmat ympäristön tilaa heikentävät kehityskulut syntyvät monen poliittisen päätöksen

Pöytäkirjan asiakohta PTK 34/2023 vp

summana, eikä niitä voida arvioida tai edes havaita vakiintuneen lakiesitysten vaikutusarvioinnin kautta. Ratkaisuksi tähän on yritetty luoda ilmastolain kaltaisia kokoelmasäädöksiä, mutta niiden kattavuus ja vaikuttavuus ovat vasta kehitteillä. Toiseksi, kaikki ympäristövaikutukset eivät ole arvioitavissa. Vaikka ympäristökatastrofin mekanismeja tutkitaan koko ajan kuumeisesti ja suorat vaikutukset ovat melko hyvin selvillä, on todennäköistä, että ihmisen toiminnalla on ympäristöön myös välillisiä vaikutuksia, joiden arviointi on vaikeampaa. Me emme esimerkiksi tiedä, mitkä uhanalaisista lajeistamme ovat potentiaalisia avainlajeja ilmaston lämmetessä. Tästä syystä vastuu ympäristöstä edellyttää varovaisuusperiaatteen noudattamista, mikä puolestaan kääntyy hankalasti oikeudelliseen arviointiin. Kolmanneksi, tulevien sukupolvien osalta ympäristöperusoikeuteen kuuluva osallistumisoikeus jää väistämättä symboliseksi, vaikka demokratian periaatteita venyttäen ajattelisimme vanhempien äänestävän myös lastensa puolesta. Entä näiden lapset ja lapsenlapset? Nyt tehtävät päätökset vaikuttavat satoja vuosia eteenpäin. Me voimme olettaa, että tulevatkin ihmiset arvostavat elinkelpoista palloa, ja meidän tulisi siksi sitoutua uusiutuvaan energiaan ja resurssitehokkuuteen, mutta oikeasti asiat eivät ole näin yksinkertaisia.

Arvoisa puhemies! Tässä yhteydessä palaisin vielä perustuslain 20 §:n ensimmäiseen momenttiin, joka vastuuttaa meistä jokaista huolehtimaan ympäristöstä. Se on tärkeä momentti, sillä se hitunen, mitä perustuslakimme ylipäättään muille lajeille oikeuksia tunnustaa, tehdään juuri tässä. Maailma ei nimittäin koostu pelkästään oikeussubjekti ihmisestä ja toisaalta persoonattomasta luonnosta hänen tarpeittensa tyydyttämiseksi. Me jaamme tätä palloa lukuisten muiden, enemmän tai vähemmän tuntevien ja tiedostavien, lajien kanssa, ja päätöksemme vaikuttavat myös niihin. Ja vaikka oikeudellinen vastuu näistä muista lajeista on vielä aukkoinen, eettisesti ja siten myös poliittisesti olemme vastuussa myös sellaisista toimintamme seurauksista, joiden kärsijät eivät ole ihmisiä. Haluan muistuttaa, että tämä vastuu on myös etuoikeus. Jos pelaamme korttimme toisin, tulevilla sukupolvilla ei sitä ehkä ole.

Ensimmäinen varapuhemies Paula Risikko: Kiitoksia. — Edustaja Räsänen, Joona.

17.29 Joona Räsänen sd: Arvoisa puhemies! Kestopuheenaihe tämänkin kertomuksen käsittelyssä on yleensä ollut tämä lainvalmistelun taso Suomessa. Tältä osin oikeuskanslerilla on suuri vastuu todella huolehtia siitä ja aina paimentaa kulloistakin hallitusta omalta osaltaan huolehtimaan laadukkaasta lainvalmistelusta. Yleensä tavalla tai toisella tähän aihepiiriin liittyvät kysymykset kumpuavat esille myös näistä kertomuksista, varmasti juuri senkin takia, että jos ajatellaan edellisiä vuosia, niin tässähän on kohtuullisen ripeässä ajassa kohtuullisen monimutkaisiakin lainsäädäntöhankkeita viety eteenpäin. Näissäkin asioissa oikeuskanslerilla on ollut merkittävä rooli juuri siinä, että hän muistuttaa todella jokaisesta hallitusta tekemään lainvalmistelutyön mahdollisimman hyvin.

Arvoisa puhemies! Tämä aihepiirihän on noussut tässä juuri ihan viimeisinä viikkoina esille, kun oikeuskansleri ihan perustellusti omissa lausunnoissaan nykyisen hallituksen esityksistä on huomauttanut, että osa vaikutusarvioinneista on ollut puutteellisia, niitä ei ole ollut käytettävissä, ja toisekseen on huomauttanut siitä, että näitä lausuntoaikoja lausunnonantajille — ne ovat olleet minimissään viisi arkipäivää — ei voi pitää soveltavina. Ja tässä asiassa yhdyn kyllä oikeuskanslerin arvioon ja toivon, että nykyinenkin hallitus nämä oikeuskanslerin huomiot ottaa tosissaan.

Pöytäkirjan asiakohta PTK 34/2023 vp

Mutta, arvoisa oikeuskansleri, tämä todella ei ole nykyisen eikä edellisen eikä sitäkään edellisen hallituksen huoli, että tähän on menty, vaan ehkä yleisempi kehitys, kun maailman meno on sen verran nopeutunut, että nopeammassa tahdissa tehdään yhä enemmän myös monimutkaisempia asioita, joita yritetään sitten lainsäädännöksi täällä viedä. Mitkä ovat tällä hetkellä oikeuskanslerin keskeisimmät huomiot siitä, miten voimme Suomessa lainvalmistelun tasoa nostaa ja huolehtia siitä, että eri näkökulmat tulevat valmistelun eri vaiheissa hyvin huomioiduiksi?

Ensimmäinen varapuhemies Paula Risikko: Kiitoksia. — Edustaja Lindén.

17.31 Aki Lindén sd: Arvoisa puhemies! Nostan kolme hyvin eritasoista asiaa tässä puheenvuorossani esille.

Ensimmäinen liittyy siihen, että kun oikeuskansleri äsken esitteli tätä, niin kiinnitin positiivisella mielellä huomiota siihen, että kun on keskusteltu Oikeuskanslerinviraston ja eduskunnan oikeusasiamiehen välisestä työnjaosta, niin se on saanut hyvän, voisiko sanoa, uudenlaisen, selkeämmän työnjaon, ja siitä on sitten jo myönteisiä tuloksia nähtävissä. Pitkään tuolla terveydenhuollon kentällä toimineena minulle oli monta kertaa hieman epäselvää, kumpi näistä valtion korkeista lainvalvontaelimistä on sellainen oikea paikka, jossa tiettyjä asioita tulisi käsitellä. Nytkin tässä lopuksi puutun erääseen esimerkkiin, joka tuossa kertomuksessa on. Mutta on hyvä, että tämä asia, siis tämä työnjako, on mennyt oikeaan ja parempaan suuntaan.

Toinen asia: Se ei myöskään varsinaisesti nouse tästä kertomuksen sisällöstä, vaan se liittyy tämän merkittävän kertomuksen hyödyntämiseen. Olen täällä muutaman kerran edellisen eduskuntakauden aikana eduskunnan oikeusasiamiehen kertomuksen käsittelyn yhteydessä todennut omakohtaisesti, millä tavalla esimerkiksi terveydenhuollossa voidaan hyödyntää niitä kannanottoja. Ja nyt kysyisin oikeuskanslerilta, jos on mahdollisuus tässä vastata siihen: mitenkä näette, että oikeuskanslerin kertomuksen hyödyntäminen tuolla hallinnon laajassa kentässä tapahtuu? Tiedän, niin kuin tässäkin on jo mainittu, että lähetetään esimerkiksi asianomaiselle tieto tästä ratkaisusta, sitten tämä julkaisu jo itsessään, julkisuudessa käyty keskustelu — sinne ajoittain nousee näitä yksittäisiä ratkaisuja — mutta kuinka systemaattista on tämän materiaalin jakaminen niin kunta- kuin valtiokenttään ja siellä sitten jollakin tavalla sen seuraaminen, kuinka paljon sitä hyödynnetään? Nimittäin se olisi erittäin merkityksellistä, että niin siellä kentällä tapahtuisi.

Ja viimeisenä asiana sitten ihan tämä yksi konkreettinen asia, joka tuossa kertomuksessa mainitaan. Se on tietysti näin laajassa kokonaisuudessa sinänsä aika vähäpätöinen, mutta se on tämä Helsingin kaupungin laajan kouluterveystarkastuksen laiminlyönti, johon olette kiinnittänyt huomiota. Se kertoo tietysti osaltaan siitä resurssipulasta, missä meidän terveydenhuollossa ollaan jopa vauraalla pääkaupunkiseudulla. Mutta minusta on erittäin hyvä, että olette ottanut siihen kantaa, ja olen tiedotusvälineistä seurannut, että Helsingin kaupungissa yritetään kovasti saada tätä asiaa järjestykseen. Tämä ei tietenkään ole ollenkaan ainoita puutteita tällä hetkellä meidän terveydenhuollossa, mutta halusin tämän nyt erikseen tässä mainita. — Kiitoksia.

Ensimmäinen varapuhemies Paula Risikko: Kiitoksia. — Seuraavaksi edustaja Aittakumpu.

Pöytäkirjan asiakohta PTK 34/2023 vp

17.34 Pekka Aittakumpu kesk: Arvoisa rouva puhemies! Kiitän oikeuskanslerin kertomuksesta ja tehdystä työstä. Tuosta kertomuksesta piirtyy kuva yhä monimutkaisemmasta yhteiskunnasta ja siitä, miten julkinen vallankäyttö ja lainsäädäntö ja sen valmistelu ovat yhä monitahoisempia ja laillisuusvalvonnan merkitys on yhä suurempi.

Arvoisa rouva puhemies! Valtioneuvoston oikeuskansleri toimii ylimpänä laillisuusvalvojana. Tässä kertomuksessa vuodelta 22 todetaan, että lainvalmistelun aikana suoritettavan laillisuusvalvonnan tavoitteena on huolehtia kattavasti siitä, että valtioneuvoston päätettäväksi tulevilla säädösehdoituksissa ei olisi huomautettavaa laillisuusvalvonnan näkökulmasta. Olen hiukan pohtinut tätä kertomusta lukiessani oikeuskanslerin ja Oikeuskanslerinviraston tulevaisuutta ja voimavaroja. Edustaja Räsänen tuossa nosti esiin nämä hyvin kiireiset lausuntoajat, joihin oikeuskanslerikin Helsingin Sanomissa yleisellä tasolla otti kantaa. Kyse on esimerkiksi asumistuen muutoksen lausunto-ajasta, joka oli alle kaksi viikkoa, ja sosiaaliturvan indeksijäädätyksiin lausuntoaika taas oli vain viisi arkipäivää. Säädösvalmistelun kuulemisohjeen mukaanhan kirjallisen lausunnon antamiseen varataan aikaa vähintään kuusi viikkoa ja laajoissa hankkeissa vähintään kahdeksan viikkoa. Haluaisin kysyä arvoisalta oikeuskanslerilta: miten tällainen kiireellinen lainvalmistelu vaikuttaa oikeuskanslerin, apulaisoikeuskanslerin ja viraston toimintaan sen näkökulmasta?

Ensimmäinen varapuhemies Paula Risikko: Ja sitten vielä edustaja Ojala-Niemelä.

17.36 Johanna Ojala-Niemelä sd: Arvoisa rouva puhemies! Edustaja Aittakummun puheenvuorosta on hyvä jatkaa. Ottaisin esille myös lainvalmistelun laadun ja nimenomaisesti sen heikkouden tällä hetkellä.

Viime vaalikaudella pandemian oloissa huomasimme, että lait olivat joiltain osin puutteellisia eikä laki vastannut kaikkiin niihin tilanteisiin, mitä oli käsillä, ja sen vuoksi jouduttiin hyvin kiireellisessä aikataulussa säätämään uusia lakeja. Se oli pandemian oloissa tehtävä, mutta se kiire ikään kuin pikkuisen jäi päälle värittämään koko loppuvaalikautta. No nyt sitten ollaan ihan jo normaalioloissa, ja nyt ei pitäisi olla mitään kiirettä, miksi näitä pitää kiirehtiä.

Minua myös henkilökohtaisesti ihmetyttävät nämä lyhyet lausuntoajat. Tosiaan valtioneuvoston pysyvän ohjeen mukaan lausuntoaika on tuo kuusi viikkoa, mutta nyt useita hallituksen esityksiä on laitettu lausunnoille paljon tätä lyhyemmillä lausuntoajoilla — lyhimmillään vain viisi arkipäivää sisältävällä lausuntoajalla. Nämä ovat kyllä kestäättömiä myös osallisuuden näkökulmasta, niin että ehdittäisiin näihin lausuntoihin huolella valmistautua. Kyllä se vain niin on, että mitä enempi niihin lausuntoaikoihin varataan aikaa ja mitä huolellisempia ja enempi niitä lausuntoja saadaan, sitä parempaa lainvalmistelun taso täällä talossa sitten on. On hyvä, että kansleri on tähän kiinnittänyt huomiota, ja kiitän muutenkin tästä kertomuksesta. Se tulee meille perustuslakivaliokuntaan nyt sitten käsiteltäväksi, ja varmaan niin siellä huolella tehdään. — Kiitos.

Ensimmäinen varapuhemies Paula Risikko: Edustaja Elomaa.

17.38 Ritva Elomaa ps: Arvoisa puhemies! Kiitos oikeuskanslerille esityksestä. Tämä, mitä nyt tulen sanomaan — varmaan oikeuskanslerikin näitä asioita käsittelee — on varmaan enemmän ulkoministeriön asioita, mutta koska asia on niin tärkeä, niin haluan sen sanoa.

Pöytäkirjan asiakohta PTK 34/2023 vp

Luin kirjan lääkäri Mukwegesta, kongolaisesta lääkäristä, nyt viikonloppuna, kun olin yhdessä paneelissa, ja siellä toivottiin, että se luetaan. Hän voitti Nobelin rauhanpalkinnon 2018, ja nyt on häneltä ilmestynyt kirja suomeksi — se on suomennettu — ja sen nimi on Naisten voima. Hän on ollut lääkärinä vuosikaudet Afrikassa, Kongossa, ja on nyt tälläkin hetkellä, ja häntä turvataan siellä lääkäriasemalla rauhanturvaajien ja vartijoiden kautta, koska se on vaarallinen paikka. Hänen henkeään on uhattu, ja perhettä kanssa. Se on hyvin vaikuttava kirja siitä, mitä naiset kokevat Afrikassa ja koko maailmassa — on raiskauksia, lapsia käytetään hyväksi.

Tässä yhteydessä kehitysapurahojen päätyemisessä oikeaan osoitteeseen on valtavasti työtä, koska näin ei käy. Edustaja Juvonen otti esille tämän korruption, mitä Afrikassakin on, ja monessa muussakin maassa kuin Afrikan maissa, ja siihen, että nämä kehitysapurahat menisivät perille juuri sinne naisten koulutukseen, lasten koulutukseen, niihin lääkäreiden pitämiin sairaaloihin — eikä niin, että nämä johtomiehet siellä maissa vievät melkein koko summan — täytyy entistä enemmän kiinnittää huomiota ja tehdä tietysti yhteistyötä. Ulkoministeriö varmaan sitä valvoo, mutta ainakin lääkäri Mukwegen mukaan tässä on valtavasti töitä, ja tilanne siellä on edelleenkin hyvin valitettava. Kaikki rahat eivät mene niin kuin me luullaan täällä. Toivotaan tosiaan, että sitä saavat ne ihmiset, jotka sitä tarvitsevat, ja ne, jotka uhraavat koko elämänsä auttaakseen näitä köyhiä ihmisiä siellä — että sekin raha, mitä Suomesta nyt sinne lähetetään, menisi oikeaan paikkaan. — Kiitos.

Ensimmäinen varapuhemies Paula Risikko: Edustaja Juvonen.

17.40 Arja Juvonen ps: Arvoisa rouva puhemies! Jatkan vielä hieman näistä kehitysyhteistyörahojen väärinkäytöksistä. Todellakin, kun ne ovat ymmärtääkseni ulkoministeriön alaisia ja siellä on sitten havaittu näitä väärinkäytöksiä, niin niistä on tehty myös takaisinperintäpäätöksiä, eli odotetaan, että väärin käytettyjä rahoja maksetaan takaisin. Olen löytänyt sieltä ministeriön sivuilta erilaisia liitteitä, joissa näistä asioista on mainittu, mutta tiedustelin teiltä, hyvä oikeuskansleri: Millä tavalla sitä valvotaan, että niitä varoja tavaltaan saadaan sitten takaisin? Jos on pyyntö Suomesta lähetetty, että väärin käytettyjä kehitysyhteistyörahoja tulee palauttaa, niin palautuvatko ne koskaan, ja kuka valvoo sitä, että ne rahat tulevat takaisin, ja minkälaisista summista puhutaan? Koska kyllähän se usko ja toivon tila meillä on, että kun rahoitusta annetaan, niin se menee juurikin niihin kohteisiin, esimerkiksi sosiaaliturvaan, terveydenhuoltoon, erilaisiin hankkeisiin, joita kehitysmaissa tehdään. — Kiitos.

Ensimmäinen varapuhemies Paula Risikko: No niin, nyt ei ole enempää puheenvuoroja, joten oikeuskansleri voi käyttää puheenvuoron. — Olkaa hyvä.

17.42 Valtioneuvoston oikeuskansleri Tuomas Pöysti: Arvoisa puhemies! Täällä tuli erittäin paljon ja hyviä, perusteellisia kysymyksiä. En tässä lyhyessä parlamentaarisessa debatissa pysty kovin syvällisesti vastaamaan, mutta joitakin huomioita nostan.

Ensiksi edustaja Koposen puheenvuoroon julkisista tiloista. Tässä koulujen sisäilman terveysturvallisuutta koskevassa omassa aloitteessa tehtiin itse asiassa aika paljon töitä. Se johti myöskin pysyvien ohjeiden, sekä Työterveyslaitoksen että THL:n ohjeistuksen, parantamiseen, eli se oli suhteellisen vaikuttavaa. Me olemme aikaisemmin käsitelleet näitä

Pöytäkirjan asiakohta PTK 34/2023 vp

muuta. Muun muassa Oulun poliisilaitoksen asia on käsitelty meillä ja on joudutettu sen valmistumista, niin että siinä päästään eteenpäin.

Edustaja Seppänen nosti esille kysymyksen näistä jännitteistä, mitä tulee oikeudellisesti yhä tietoisempien — hyvä näin — oppilaitten ja opettajien osalta. Tilannehan on niin, että lainsäädännön pitäisi sillä lailla olla selkeää ja ymmärrettävää, että esimerkiksi opetusalan tai hoiva-alan tai minkä tahansa alan ammattilaisen tehdessään työtään ei tarvitse huolestua omasta oikeusturvastaan vaan on selkeät pelisäännöt, mitä on. Tältä osalta on jo esimerkiksi kiusaamisen osalta viime vaalikaudella opetustoimen lainsäädäntöä kehitelty, mutta on syytä tarkastella esimerkiksi juuri kännykkä-, energiajuoma- ja näitä asioita, että perustat ovat selkeät, minkä jälkeen sitten semmoisella normaalilla järkevällä toiminnalla voidaan mennä eteenpäin.

Mitä tulee koronaopit-asiaan, niin tämän vuoden puolella, mitä oikeuskansleriin tulee, me ollaan annettu muutamia kokoavia ratkaisuja kauden kokoelmista. Se on tietysti tämmöistä ylimmän laillisuusvalvojan arviointia, mutta siellä on kyllä aika merkittäviä havaintoja. Olin kuultavana riippumattomana asiantuntijana myöskin hallitusohjelmaneuvoiteluissa, joissa hallitusohjelmaan kirjattiin tämmöinen kokoava arviointi. Sitä ei käsittääkseni vielä ole asetettu.

Tuomioistuinten ripeä käsittely, että asiat eivät pääsisi vanhenemaan — tämä on luottamuksen ja myöskin meidän kanteluasiakkaittemme kannalta erittäin tärkeä asia. Kyse ei ole vain syytetyistä vaan myöskin uhreista, asianomistajista. Tähän täytyy kiinnittää laajasti huomiota. Yksi kysymys on oikeuslaitoksen resurssit mutta myöskin tavallaan tapa toimia siellä tuomioistuimissa. Tämä on todellakin ollut meillä semmoinen tosiasiallisesti muodostunut painopistealue.

Kehitysyhteistyöstä sanoisin sen verran, että takaisinperintöjen toteutumisen valvonta ei ole ensisijaisesti meillä. Se valvontarakenne menee niin, että ulkoministeriössä on sisäinen valvonta ja tarkastus, joiden pitäisi tehdä se, ja sitten Valtiontalouden tarkastusviraston pitäisi tähän puuttua siltä osin. Täydellistähän se ei tule olemaan, mutta ne ovat nyt... Eilenkin olen antanut ratkaisun, joka ei tosin koske ulkoministeriötä vaan valtioneuvoston kansliaa ja jossa painotetaan sitä, että myöskin tämmöisen riittävän ja toimivan valvonnan järjestäminen on tärkeä osa julkisen toiminnan järjestämistä.

Lopuksi lainvalmistelun laadusta toteaisin sen verran, että lainvalmistelun laatu tarvitsee riittävän selkeän poliittisen toimeksiannon ja jonkin verran aikaa ja osaavat tekijät, mutta se tarvitsee myöskin tukivälineitä, ja myöskin tässä meillä on semmoinen kehittämisen paikka. Tämä on vähän jopa hämmäntävää, kuinka esimerkiksi käyttää yliopistolla tekoälypohjaisia välineitä iltaiseen aikaan ja kuinka manuaalista tämä meidän lainvalmistelumme on. Myöskin tässä olisi tämmöistä teknistä parantamisen mahdollisuutta.

Ja kyllähän nämä kiireiset aikataulut vaikuttavat meidän omaan työhömmе. Meitä on tällä hetkellä 36 henkilötyövuoden verran, ja me käsitellään — tuossa laskeskelin tarkemmin — yli 5 000 laillisuusvalvonta-asiaa vuodessa. Siitä voi jokainen laskea sen, kuinka monta niitä päivittäin tulee kohdalle. Mitä monimutkaisempi asia ja mitä suurempi kiire, niin totta kai se on välillä ahdistavaa. Eräs meidän esittelijämme sanoikin — ja tähän päätän puheenvuoroni — että meillä on nykyisin, kun on tehokas seulonta ja karsinta ja työnjako oikeusasiamiehen kanssa toimii, vain vaikeita tai erittäin vaikeita asioita.

Arvoisa puhemies! Olen vastannut kysymyksiin.

Pöytäkirjan asiakohta PTK 34/2023 vp

Ensimmäinen varapuhemies Paula Risikko: No niin, kiitoksia oikeuskanslerille hyvistä esittelyistä ja vastauksista.

Keskustelu päättyi.

Asia lähetettiin perustuslakivaliokuntaan, jolle muut erikoisvaliokunnat voivat antaa lausunnon viimeistään 13.12.2023.